

УДК 346.9:347.736

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.2.2>

ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Волошинов Д.О.,
аспірант Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0004-1636-4156

Волошинов Д.О. Відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб: порівняльно-правовий аналіз.

Статтю присвячено дослідженню правового регулювання відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб у контексті порівняльно-правового аналізу законодавства України та окремих держав Європейського Союзу. Актуальність дослідження зумовлена зростанням значення інституту неплатоспроможності фізичних осіб як важливого механізму врегулювання надмірної заборгованості громадян та забезпечення балансу інтересів боржників і кредиторів у сучасних економічних умовах.

У статті проаналізовано особливості правового регулювання відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб в Україні відповідно до положень Кодексу України з процедур банкрутства. Розглянуто критерії доступу до процедури неплатоспроможності, підстави звернення боржника до суду та механізми судового контролю на підготовчій стадії розгляду справи. Особливу увагу приділено аналізу законодавчих положень, що визначають фактичні ознаки неплатоспроможності та умови відкриття провадження у справі.

Проведено порівняльний аналіз відповідних правових механізмів у законодавстві Польщі, Німеччини, Угорщини, Франції, Литви та Естонії. Досліджено різні моделі доступу фізичних осіб до процедур врегулювання надмірної заборгованості, зокрема судово-центристські, переговорні та адміністративні підходи. Встановлено, що у більшості європейських правових систем поряд із судовими процедурами активно застосовуються механізми попереднього позасудового врегулювання боргів та реструктуризації заборгованості, спрямовані на запобігання надмірному використанню процедур банкрутства та підвищення ефективності врегулювання боргових зобов'язань.

Зроблено висновок, що стадія відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб виконує важливу регулятивну функцію, оскільки забезпечує перевірку наявності об'єктивних ознак неплатоспроможності та формує процесуальні межі застосування процедур врегулювання заборгованості. Обґрунтовано доцільність подальшого вдосконалення правового регулювання цієї стадії в Україні з урахуванням європейського досвіду, зокрема шляхом розвитку механізмів попереднього врегулювання боргів та уточнення критеріїв доступу до процедур неплатоспроможності.

Ключові слова: банкрутство, врегулювання заборгованості, порівняльно-правовий аналіз, реструктуризація боргів, боржник, неплатоспроможність фізичних осіб, європейський досвід, погашення боргів, господарський суд.

Voloshynov D.O. Opening of personal insolvency proceedings: comparative legal analysis.

The article is devoted to the study of the legal regulation of opening of proceedings in cases of insolvency of individuals in the context of a comparative legal analysis of the legislation of Ukraine and individual states of the European Union. The relevance of the study is due to the growing importance of the institution of insolvency of individuals as an important mechanism for resolving excessive indebtedness of citizens and ensuring a balance of interests of debtors and creditors in modern economic conditions.

The article analyzes the features of the legal regulation of opening of proceedings in cases of insolvency of individuals in Ukraine in accordance with the provisions of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures. The criteria for access to the insolvency procedure, the grounds for the debtor to apply to court and the mechanisms of judicial control at the preparatory stage of the case are considered.

Special attention is paid to the analysis of legislative provisions that determine the actual signs of insolvency and the conditions for opening proceedings in the case.

A comparative analysis of the relevant legal mechanisms in the legislation of Poland, Germany, Hungary, France, Lithuania and Estonia has been conducted. Various models of access of individuals to procedures for the settlement of excessive debt have been investigated, in particular, court-centered, negotiation and administrative approaches. It has been established that in most European legal systems, along with judicial procedures, mechanisms for preliminary out-of-court settlement of debts and debt restructuring are actively used, aimed at preventing excessive use of bankruptcy procedures and increasing the efficiency of debt settlement. It has been concluded that the stage of opening proceedings in cases of insolvency of individuals performs an important regulatory function, as it ensures verification of the presence of objective signs of insolvency and forms the procedural boundaries of the application of debt settlement procedures. The feasibility of further improving the legal regulation of this stage in Ukraine, taking into account European experience, is substantiated, in particular by developing mechanisms for preliminary debt settlement and clarifying the criteria for access to insolvency procedures.

Key words: bankruptcy, debt settlement, comparative legal analysis, debt restructuring, debtor, insolvency of individuals, European experience, debt repayment, commercial court.

Постановка проблеми. Інститут неплатоспроможності фізичних осіб упродовж останніх десятиліть став невід’ємним елементом сучасних правових систем, спрямованим на врегулювання надмірної заборгованості громадян та забезпечення балансу між інтересами боржника і кредиторів. На відміну від традиційного підходу, що розглядав банкрутство переважно як механізм ліквідації майна боржника, сучасні правові системи дедалі більше орієнтуються на відновлення платоспроможності фізичної особи та надання їй можливості так званого «другого шансу» після фінансової кризи.

В Україні інститут неплатоспроможності фізичних осіб запроваджено з прийняттям Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ), що стало важливим етапом модернізації національного законодавства у сфері регулювання боргових відносин. Відповідні процедури спрямовані на ефективне врегулювання заборгованості громадян, захист прав кредиторів та забезпечення стабільності економічного обігу [1, с. 37–43].

Водночас ключове значення для функціонування інституту неплатоспроможності має початкова стадія процедури – відкриття провадження у справі. На цьому етапі перевіряється наявність підстав для застосування процедур неплатоспроможності, оцінюється фінансовий стан боржника та відповідність поданої заяви вимогам законодавства. Саме від належного правового регулювання цієї стадії залежить ефективність усієї процедури, оскільки вона визначає доступ до механізмів банкрутства та запобігає можливим зловживанням.

З огляду на євроінтеграційний курс України та необхідність гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу (далі – ЄС), особливої актуальності набуває вивчення досвіду держав ЄС у сфері регулювання процедур неплатоспроможності фізичних осіб.

Таким чином, **метою даної статті** є проведення порівняльно-правового аналізу правового регулювання відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб в Україні та окремих державах ЄС, а також визначення напрямів удосконалення національного законодавства з урахуванням європейського досвіду.

Стан дослідження. Проблематика правового регулювання процедур неплатоспроможності, зокрема фізичних осіб, неодноразово ставала предметом наукових досліджень. У працях українських вчених значну увагу приділено загальним питанням правового регулювання процедур банкрутства, правового статусу учасників провадження у справі про неплатоспроможність, а також механізмам захисту прав кредиторів. Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад інституту банкрутства зробили такі дослідники, як О. Беляневич, А. Бутирський, І. Бутирська, Б. Деревянко, С. Жуков, Ю. Кабенюк, Л. Ніколенко, Б. Поляков, Р. Поляков, П. Пригуза, В. Радзивілюк та інші. Проте питання відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб у вітчизняній правовій науці досліджене недостатньо комплексно. Зокрема, відсутні ґрунтовні порівняльно-правові дослідження, присвячені аналізу критеріїв відкриття провадження, підстав доступу до процедур неплатоспроможності та особливостей судового контролю на початковій стадії процедури у законодавстві України та держав ЄС, що зумовлює необхідність подальшого наукового осмислення відповідних питань та визначення можливих напрямів удосконалення національного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Стадія відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб є не технічним початком процедури, а самостійним етапом, на якому законодавець визначає межі доступу боржника до механізму судового врегулювання заборгованості. Саме на цій стадії концентруються ключові питання: хто має право ініціювати провадження, які фактичні обставини свідчать про неплатоспроможність, чи передбачає правова система попередні позасудові способи врегулювання боргу, а також якою є інтенсивність судового контролю перед відкриттям справи. У цьому аспекті порівняння українського підходу з моделями країн ЄС дає можливість виявити не лише відмінності у юридичній техніці, а й різні концепції співвідношення реабілітаційної функції *personal insolvency* та захисту кредиторів.

Українська модель побудована на принципі виключно добровільного ініціювання: провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи або фізичної особи-підприємця може бути відкрито лише за заявою самого боржника. Частина 2 статті 115 КУЗПБ у чинній редакції передбачає кілька самостійних підстав для такого звернення, серед яких: припинення погашення кредитів чи інших планових платежів у розмірі більше 50 % місячних платежів за кожним із зобов'язань упродовж двох місяців; відсутність майна, на яке може бути звернено стягнення, за безрезультатності виконавчого розшуку; а також наявність ознак загрози неплатоспроможності [2]. Отже, український закон поєднує добровільний доступ до процедури із законодавчо окресленими фактичними індикаторами фінансової неспроможності.

Разом із тим вирішальне значення в українській моделі має саме судова фаза фільтрації. За статтю 119 КУЗПБ у підготовчому засіданні господарський суд розглядає подані документи, з'ясовує наявність підстав для відкриття провадження і за результатами постановляє ухвалу або про відкриття провадження, або про відмову. Закон прямо називає підстави відмови, зокрема відсутність підстав для відкриття провадження, повне виконання боржником зобов'язань до підготовчого засідання, притягнення боржника до адміністративної чи кримінальної відповідальності за неправомірні дії, пов'язані з неплатоспроможністю, а також факт визнання боржника банкрутом протягом попередніх п'яти років. Зазначене означає, що українська конструкція покладає основний тягар початкового контролю саме на суд, а не на попередні переговірні чи адміністративні механізми.

Польське право виходить із іншої техніки визначення «входу» в процедуру. В актуальному консолідованому тексті *Prawo upadłościowe* загальна підстава сформульована через категорію *niewypłacalność*: відповідно до art. 10 банкрутство оголошується щодо боржника, який став неплатоспроможним, а згідно з art. 11 ust. 1 боржник є неплатоспроможним, якщо він утратив здатність виконувати свої вимагальні грошові зобов'язання. При цьому art. 11 ust. 1a вводить чітку законодавчу презумпцію: вважається, що така здатність утрачена, якщо прострочення у виконанні грошових зобов'язань перевищує три місяці. Для цілей порівняльного аналізу це дуже важливо, оскільки польський закон пропонує більш формалізований і об'єктивований тест неплатоспроможності, ніж український підхід, де суд оцінює декілька альтернативних фактичних підстав [3]. Водночас польська модель не зводиться до загальних положень про банкрутство. У чинному тексті закону збережено *TYTUŁ V – «Postępowanie upadłościowe wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej»*, а art. 491¹ ust. 1 прямо встановлює, що положення цього титулу застосовуються до фізичних осіб, щодо яких банкрутство не може бути оголошено за правилами, що стосуються підприємців [3]. Таким чином, польський закон не створює повністю ізольованого режиму для споживчої неплатоспроможності, а поєднує загальну категорію неплатоспроможності з процесуально спеціальним титулом для фізичних осіб, які не ведуть господарської діяльності. Саме ця конструкція робить польський досвід цінним для України: вона дозволяє поєднати уніфіковане поняття неплатоспроможності з диференційованими процесуальними правилами для різних груп боржників.

Німецька модель демонструє іншу логіку початкового доступу до процедури. Офіційний текст *Insolvenzordnung* виокремлює споживчу неплатоспроможність у межах section 304, а також спеціально регулює заяву боржника про відкриття провадження у section 305 і невдалу позасудову спробу врегулювання боргу у section 305a. Уже сама структура закону показує, що для німецького підходу принциповим є не лише встановлення неплатоспроможності, а й перевірка того, чи намагався боржник дійти домовленості з кредиторами до звернення до суду [4]. Отже, на відміну від української моделі, де початковий фільтр майже повністю судовий, німецьке право вбудовує в механізм відкриття провадження обов'язковий елемент попереднього позасудового врегулю-

вання. Це зміщує акцент із суто судового допуску до процедури на комбіновану модель: спочатку переговорна спроба, потім – судовий контроль.

Угорське право щодо неплатоспроможності фізичної особи було суттєво реформоване із прийняттям Act CV of 2015 on Debt Settlement of Natural Persons, який набрав чинності 1 вересня 2015 року та запровадив спеціальний механізм врегулювання надмірної заборгованості фізичних осіб і створив правову рамку для співпраці між боржником та кредиторами з метою досягнення погодженого плану погашення боргів. Закон спрямований насамперед на захист домогосподарств, які перебувають у стані довготривалої заборгованості та ризикують втратити житло внаслідок примусового виконання [5].

Особливістю угорської моделі є дворівнева структура процедури. Спочатку надмірно заборгована фізична особа повинна ініціювати позасудове врегулювання боргу, яке координується основним кредитором за участю спеціального органу – Family Insolvency Service. У межах цієї фази проводяться переговори між боржником та всіма кредиторами щодо погодження плану реструктуризації боргу. Якщо сторонам вдається досягти згоди, виконання боргових зобов'язань здійснюється відповідно до погодженого плану без переходу до судової процедури. У разі відсутності консенсусу справа передається до суду, який намагається сприяти досягненню домовленості між сторонами або затверджує план врегулювання боргу відповідно до правил закону [6].

Крім того, закон встановлює певні критерії доступу до процедури банкрутства фізичної особи. Зокрема, сукупний розмір боргу боржника повинен перебувати приблизно в межах від 2 млн. до 60 млн. угорських форинтів, а активи боржника не повинні повністю покривати його зобов'язання, але мають становити принаймні половину їхнього обсягу [7]. Така конструкція свідчить про прагнення законодавця обмежити застосування процедури лише тими випадками, коли існує реальна можливість фінансового відновлення боржника і водночас забезпечується баланс інтересів кредиторів.

Таким чином, угорська модель демонструє комбінований підхід до відкриття процедур неплатоспроможності фізичної особи: доступ до судового провадження можливий лише після спроби позасудового врегулювання заборгованості. У порівнянні з українською моделлю, де основний фільтр зосереджений у судовому провадженні, угорське законодавство більшою мірою інтегрує переговорні механізми врегулювання боргів у саму структуру процедури неплатоспроможності.

Подальший порівняльний аналіз європейських правових систем свідчить про існування різних моделей доступу фізичних осіб до процедур врегулювання надмірної заборгованості, що відрізняються не лише технікою правового регулювання, але й інституційною організацією початкової стадії процедури. Поряд із судово-центричними моделями, характерними для України та низки держав Центральної Європи, у деяких правопорядках сформувалися альтернативні механізми первинного розгляду справ про надмірну заборгованість, які покликані зменшити навантаження на судову систему та стимулювати добровільне врегулювання боргових зобов'язань.

Показовим у цьому контексті є досвід Франції, де врегулювання надмірної заборгованості фізичних осіб здійснюється в межах спеціальної адміністративної процедури *surendettement des particuliers*, передбаченої положеннями *Code de la consommation*. У межах цієї системи боржник подає заяву не безпосередньо до суду, а до спеціальної комісії з питань надмірної заборгованості (*Commission de surendettement*), яка функціонує при Банку Франції. Комісія аналізує фінансове становище боржника, визначає обґрунтованість заяви та може запропонувати план реструктуризації боргів або інші заходи врегулювання заборгованості. Лише у випадку, якщо врегулювання боргів неможливе в адміністративному порядку, справа передається до суду для подальшого розгляду [8]. Таким чином, французька модель фактично вводить додатковий фільтр доступу до судових процедур банкрутства, що дозволяє вирішувати значну частину справ про надмірну заборгованість на позасудовому рівні.

На відміну від французької адміністративної моделі, правове регулювання неплатоспроможності фізичних осіб у країнах Балтії базується переважно на судових процедурах із чітко визначеними умовами доступу до них [9]. Так, у Литві відповідні відносини регулюються *Law on Bankruptcy of Natural Persons*, який набрав чинності у 2013 році. Відповідно до цього закону фізична особа може звернутися до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство у разі своєї неплатоспроможності, тобто нездатності виконувати грошові зобов'язання перед кредиторами. Суд, відкриваючи провадження, призначає адміністратора неплатоспроможності, який здійснює управління майном боржника та координує розроблення плану погашення

заборгованості [10]. Важливою особливістю литовської моделі є те, що закон орієнтований передусім на відновлення платоспроможності боржника через реалізацію плану реструктуризації боргів, виконання якого може тривати до трьох років, після чого можливе звільнення боржника від частини зобов'язань.

Схожий підхід застосовується й в Естонії, де регулювання неплатоспроможності фізичних осіб здійснюється на підставі двох взаємопов'язаних нормативних актів – Bankruptcy Act (Pankrotiseadus) та Debt Restructuring and Debt Protection Act. Естонське законодавство передбачає можливість застосування двох альтернативних процедур: класичного банкрутства та реструктуризації боргів фізичної особи. У межах процедури реструктуризації боржник звертається до суду із заявою про затвердження плану зміни умов виконання зобов'язань, що може включати відстрочку платежів, зменшення розміру зобов'язань або інші заходи фінансового оздоровлення. При цьому на період розгляду справи боржник отримує тимчасовий захист від примусового виконання вимог кредиторів. У разі якщо реструктуризація боргів не дає результату, закон допускає відкриття процедури банкрутства [11; 12]. Таким чином, естонська модель створює дворівневу систему врегулювання заборгованості фізичних осіб, у якій процедура банкрутства виступає крайнім засобом після спроби реструктуризації боргів.

Проведений порівняльно-правовий аналіз законодавства України та окремих європейських держав свідчить, що сучасні моделі правового регулювання неплатоспроможності фізичних осіб розвиваються у межах загальноєвропейської тенденції формування ефективних механізмів врегулювання надмірної заборгованості. Незважаючи на різноманітність законодавчих підходів, правові системи більшості досліджених держав спрямовані на забезпечення збалансованого поєднання інтересів боржника та кредиторів, а також на створення умов для відновлення платоспроможності фізичної особи. Порівняльний аналіз показує, що у європейських правопорядках дедалі більшого значення набувають механізми раннього врегулювання заборгованості, процедури реструктуризації боргів та багаторівневі моделі доступу до процедур неплатоспроможності, які передбачають попередню оцінку фінансового стану боржника і можливість досудового врегулювання зобов'язань. У цьому контексті українська модель неплатоспроможності фізичних осіб, закріплена у КУзПБ, загалом відповідає європейським тенденціям розвитку цього правового інституту. Водночас подальше вдосконалення національного законодавства доцільно пов'язувати з уточненням критеріїв доступу до процедур неплатоспроможності та розвитком механізмів досудового врегулювання заборгованості, що сприятиме підвищенню ефективності правового регулювання у цій сфері.

Висновки. У результаті проведеного порівняльно-правового аналізу встановлено, що стадія відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб має самостійне правове значення та виконує функцію первинного фільтра доступу до процедур врегулювання заборгованості. Саме на цьому етапі перевіряється наявність ознак неплатоспроможності боржника, обґрунтованість поданої заяви та відповідність її вимогам законодавства. З'ясовано, що українська модель відкриття провадження характеризується добровільним ініціюванням процедури боржником та судово-центрованим механізмом первинного контролю, у межах якого господарський суд у підготовчому засіданні оцінює наявність підстав для відкриття провадження. Встановлено, що для більшості європейських правопорядків характерним є поєднання судових і позасудових механізмів врегулювання заборгованості, спрямованих на стимулювання реструктуризації боргів і відновлення платоспроможності боржника.

З урахуванням європейського досвіду подальше вдосконалення національного законодавства доцільно пов'язувати з уточненням критеріїв встановлення неплатоспроможності фізичної особи та розвитком механізмів досудового врегулювання заборгованості, що сприятиме підвищенню ефективності функціонування інституту неплатоспроможності та забезпеченню балансу інтересів боржника і кредиторів. Водночас важливим напрямом розвитку правового регулювання має стати удосконалення процедур судового контролю на початковій стадії провадження, що дозволить підвищити прозорість та обґрунтованість рішень про відкриття справи. Крім того, імплементація окремих європейських підходів до раннього врегулювання заборгованості може сприяти формуванню більш гнучкої та ефективної моделі захисту прав учасників процедур неплатоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ніколенко Л.М., Степанова Т.В. Особливості банкрутства фізичних осіб: порівняльно-правова характеристика. *Ампаро*. 2022. № 1. С. 37-43. DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2022-1-04>.
2. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.
3. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 24 marca 2025 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo upadłościowe. *ISAP – Internetowy System Aktów Prawnych*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20250000614>.
4. Insolvency Code (Insolvenzordnung – InsO) of 5 October 1994, as last amended by Article 2 of the Act of 7 May 2021 (Federal Law Gazette I p. 850). *Bundesministerium der Justiz*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/englisch_inso.html.
5. Insolvency/bankruptcy. Hungary. *E-justice.Europa*. URL: https://e-justice.europa.eu/topics/money-monetary-claims/insolvency-bankruptcy/hu_en.
6. The new personal insolvency law of Hungary. *Családi Csődvédelmi Szolgálat honlapja*. URL: <https://csodvedelem.gov.hu/informaciok/11>.
7. New Hungarian Law Concerning Insolvency. *Specht & Partner*. URL: <https://www.specht-partner.com/hungary-private-insolvency>.
8. Code de la consommation entrée en vigueur le 1er juillet 2016. *Legifrance*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006069565.
9. Insolvency/bankruptcy. Lithuania. *E-justice.Europa*. URL: https://e-justice.europa.eu/topics/money-monetary-claims/insolvency-bankruptcy/lt_en.
10. Law on personal bankruptcy (Republic of Lithuania) № XI-2000, 10 May 2012. URL: <https://www.insol-europe.org/download/documents/1750>.
11. Bankruptcy Act (Pankrotiseadus). *Riigi Teataja (Official Gazette of Estonia)*. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/503052023007/consolide>.
12. Natural Person Insolvency Act. *Riigi Teataja (Official Gazette of Estonia)*. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/503102022001/consolide>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026
Дата публікації: 10.05.2026

© Волошинов Д.О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0